

המדינה אינה רק גלנט או מירי רגב

אדם שנער 11.04.2021 15:30

החלטתו של השר יואב גלנט שלא להעניק (לפחות בינתיים) את פרס ישראל בתחום מדעי המחשב לפרופ' עודד גולדרייך עוררה סערה, ובצדק. פרס ישראל ניתן על בסיס מצוינות מקצועית, ולא כאתנן על עמדות פוליטיות. עמדותיו של גולדרייך בכל הנוגע לכיבוש ולאוניברסיטת אריאל אינן רלבנטיות לשאלת זכאותו לפרס.

מצערת במיוחד החלטת בג"ץ, אשר אפשרה לשר לשקול האם חוק החרם משליך על זכאותו של גולדרייך לפרס. אכן, חוק החרם יצר עוולה אזרחית שמאפשרת לאדם לתבוע אדם אחר אם זה קורא לחרם על ישראל או על אזור שבשליטתה (השטחים הכבושים) וקריאה זו הסבה לו נזק. אולם אין כל קשר בין חוק זה לבין פרס ישראל. אדרבה, תקנון הפרס קובע כי החלטה שניה של ועדת הפרס תהיה סופית. שקילת שיקולים פוליטיים בהענקת הפרס תפחית ממעמד הפרס, וככל הנראה תייצר אפקט מצנן בקרב מועמדים וחברי ועדות הפרס, אשר יחלו לפשפש בכל אמירה או עצומה של מועמדים, ללא כל קשר להישגיהם המקצועיים, שבשם מלכתחילה הפרס מוענק.

כל אלה דברים שאמורים להיות ברורים בחברה שמתיימרת להיות דמוקרטית. ואולם היבט אחר של הפרשה, מטריד לא פחות, זוכה לתשומת לב פחותה. בסופו של יום, המהלך אותו מקדם השר גלנט הוא עוד חוליה בשרשרת הלא קצרה של מהלכים שמבקשים לצייר אנשים שמתנגדים למדיניות הממשלה כאנשים שמתנגדים למדינה. היא מבקשת לסמן את אותם מתנגדים לא כבעלי דעות לגיטימיות במסגרת מחלוקת פוליטית, אלא כאויבים או בוגדים שיש להוקיעם ולהוציאם מחוץ למחנה. הטענה הקבועה שמושמעת בעניין זה היא כי פרופ' גולדרייך ושכמותו נהנים מחופש הביטוי (אלא אם כן הם מרהיבים עוז וקוראים לחרם על השטחים כמובן), אבל שלאף אדם אין זכות לפרס מטעם המדינה, בטח לא כאשר הוא מבקש לפגוע בה.

טיעון זה, שמירי רגב קידמה בזמנו תחת הכותרת "חופש המימון", הוא מתעתע. על פניו יש בו מן ההיגיון: מדוע מדינה צריכה לתמוך אקטיבית במי שיוצא נגדה ומבקר את המדיניות שלה? התשובה היא שהמדינה אינה רק גלנט או מירי רגב. המדינה ותקציבה הם של כל אזרחיה, גם אלה המתנגדים למדיניות של הממשלה הספציפית.

וכך, באצטלה של פעולה דמוקרטית המציגה את גלנט כנבחר ציבור, מתקבל משהו אחר לגמרי: ניסיון לשריין ולהנציח את עמדת הממשלה והצגתה כעמדת המדינה. במבט רחב, אין כל הבדל בין שלילת פרס מקצועי לבין ניסיונות כאלה ואחרים מהשנים האחרונות למנוע מימון מדינתי מיוצרים ואמנים שתוכן עבודתם היה לצנינים בעיני הממשלה.

כך היה עם הניסיון לחוקק את חוק הנאמנות בתרבות; כך היה עם תבחיני משרד התרבות אשר ביקשו לקנוס תיאטראות שמסרבים להופיע בשטחים ולתגמל את אלו שכן; כך היה עם חוק הנכבה, שמאפשר שלילה של מימון ציבורי מגופים שמבקשים לציין את הנכבה הפלסטינית; כך היה עם חוק החרם; כך היה עם הניסיון למנוע מפעילי "שוברים שתיקה" או "בצלם" להשמיע עמדותיהם בפני תלמידי בית ספר, ועוד ועוד מקרים.

החוט המקשר בין כל המהלכים האלה הוא אחד: זו דרכה של הממשלה, אשר חולשת על תקציבים ומוסדות רבים, להנחיל את עמדתה בקרב הציבור, ולהנציחה בצורה כזו כך שעם הזמן עמדותיה ייתפסו כטבעיות, ולכן גם הכרחיות. פועל יוצא של הנצחה זו הוא שככל שהיא תצליח, הסיכוי של עמדות נוגדות לקנות להן שביתה בציבור הולך ופוחת. אמת, אין במהלכים אלה משום צנזורה ישירה. אף אחד אינו מושתק. אולם בהינתן ההשפעה הרבה של המדינה על תקציבים ומרחבים, אין צורך בפעולות ישירות אם ניתן להשיג את אותה מטרה באמצעים עקיפים, שבין היתר גם יביאו לצנזורה עצמית של אמנים, יוצרים, וגופים שונים המעוניינים במימון ציבורי.

תהיה זאת טעות אם נסתכל על המקרה של פרופ' גולדרייך רק דרך הפריזמה של פרס ישראל או של חופש הביטוי - המקרה שלו מסמן בעיה קשה יותר בדמוקרטיה הישראלית. זהו הניסיון של חלק אחד בציבור, זה המחזיק בכוח השלטוני, להנציח את עמדותיו, להציג עמדות נוגדות כלא לגיטימיות, ולעצב את המרחב הציבורי כך שדעות השלטון יתקבעו, בסופו של דבר, בקרב כלל האזרחים.

הכותב הוא חבר סגל בבית ספר הארי רדזינר למשפטים, המרכז הבינתחומי הרצליה

